

Новік О.І.,
аспірант,

Національний університет державної фіскальної служби України

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Новік О.І. Митний контроль та шляхи підвищення його ефективності. У статті зазначено три групи ефективності процедур митного контролю. Детально проаналізовано першу групу показників, яка показує вплив митного контролю на макроекономічні показники держави. Розглянувши їх більш детально, виявлено, що митне навантаження на економіку становить лише 10%, а фіскальне навантаження високе, оскільки митні платежі становлять половину державного бюджету України. При цьому зафіксовано митні правопорушення, особливо стосовно визначення митної вартості товарів. За результатами аналізу встановлено важливість проведення процедури митного постаудиту, який базується на ризик-менеджменті і аналізі діяльності компанії після перетину кордону та виходу товару на вільний ринок. У результаті цього зменшуються тиск на законослужнящих платників митних платежів та час проведення митних процедур.

Ключові слова: митний контроль, митне адміністрування, митний постаудит, митна безпека, правопорушення.

Новик Е.И. Таможенный контроль и пути повышения его эффективности. В статье указаны три группы эффективности процедур таможенного контроля. Детально проанализирована первая группа показателей, которая показывает влияние таможенного контроля на макроекономические показатели государства. Рассмотрев их более подробно, обнаружено, что таможенная нагрузка на экономику – всего 10%, а фискальная нагрузка высокая, поскольку таможенные платежи составляют половину государственного бюджета Украины. При этом зафиксированы таможенные правонарушения, особенно в отношении определения таможенной стоимости товаров. По результатам анализа установлена важность проведения процедуры таможенного постаудита, который базируется на риск-менеджменте и анализе деятельности компании при пересечении границы и выходе товара на свободный рынок. В результате этого уменьшаются давление на законопослушных плательщиков таможенных платежей и время на проведение таможенных процедур.

Ключевые слова: таможенный контроль, таможенное администрирование, таможенный постаудит, таможенная безопасность, правонарушения.

Novik O.I. Customs control and ways of improving it efficiency. Three groups of efficiency of customs control procedures are indicated in the article. The first group of indicators is analyzed in detail, which shows the impact of customs control on the macroeconomic indicators of the state. Having considered them in more detail, it was revealed that the customs burden on the economy is only 10%, while the fiscal burden is high, since customs payments account for half of the state budget of Ukraine. At the same time, customs violations were recorded, especially in relation to the determination of the customs value of goods. The results of the analysis revealed the importance of conducting a customs post-audit procedure based on risk management and analysis of the company's activities after crossing the border and entering the goods into a free market. As a result, the pressure on law-abiding taxpayers and customs procedures are reduced.

Key words: customs control, customs administration, customs post-audit, customs security, offenses.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли невинно розвивається міжнародна торгівля, активно відбуваються інтеграційні процеси, світ незмінно потребує вчасного та якісного митного контролю для упередження загроз економічній безпеці країни у цілому та порушення митних правил під час перетину кордону зокрема. Україну також не оминають загальносвітові процеси, саме тому підвищується актуальність контрольно-перевірочної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організації митної справи становить предмет досліджень багатьох науковців. Серед особливо них особливо виділяються праці Н.В. Архірейської [4], О.П. Гребельника, Є. Корнієнко [2] та багатьох інших. Тематику митного постаудиту розглядають, зокрема, І.Х. Баширов, О.М. Вакульчик [11], О.А. Гончарук, М.О. Губа, В.Ю. Єдинак, Т.С. Єдинак, П.В. Пашко, Л.М. Пісьмаченко, А.В. Хомутенко та ін.

Незважаючи на вагомість внеску зазначених науковців у розв'язання проблемних аспектів митного контролю, динаміка розвитку міжнародних відносин, зростання руху товарів, а також значної кількості правопорушень на митницях, проблематика митного контролю не втрачає своєї актуальності та потребує нових його форм і методів.

Дослідження митного контролю з урахуванням показників його ефективності особливо важливо в період інтеграційних процесів.

Формулювання цілей статті. На основі аналізу оцінки стану митного навантаження на економіку з'ясувати окремі шляхи підвищення ефективності митного контролю.

Виклад основного матеріалу. У Митному кодексі України (далі – МКУ) зазначено, що митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються для забезпечення додержання норм Митного кодексу України,

законів та інших нормативно-правових актів із питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [1].

Митний контроль виступає важливим інструментом захисту національних інтересів. Митному контролю підлягають усі товари, що переміщуються через митний кордон України.

Ст. 336 МКУ встановлює, що митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами органів доходів і зборів шляхом [1]:

1) перевірки документів та відомостей, які надаються органам доходів і зборів під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

2) митного огляду (огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян);

3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;

5) огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль якої, відповідно до Митного кодексу та інших законів України, покладено на органи доходів і зборів;

6) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем;

7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;

8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих органу доходів і зборів.

У практичному значенні основними цілями контрольно-перевірочної діяльності митних органів

є виявлення порушень законодавства з питань митної справи суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, донарахування сум митних платежів повною мірою, накладення фінансових санкцій, сплата до бюджету сум донарахованих митних платежів, штрафу та пені та вплив на виявлених під час перевірок правопорушників, попередження вчинення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності відповідних порушень законодавства в майбутньому [2].

Розроблено нові технологічні принципи контролю, серед них: принци однієї зупинки, контроль громадян без їх виходу з транспортних засобів, поєднання зон прикордонного та митного контролю, виключення дублювання функцій тощо. Після апробації вони будуть широко запроваджені в більшості пунктів пропуску, передусім на кордоні з Польщею [3].

Дані новації створюються для досягнення європейських стандартів у здійсненні пропускних операцій, що спрямовані на забезпечення прикордонної безпеки, швидкості оформлення, високої культури персоналу та створення комфортних умов для громадян, які перетинають кордон.

Усебічну оцінку митного контролю можна зробити через систему показників, яка має відображати відповідні йому якісні взаємодоповнюючі характеристики. Показники оцінки ефективності процедур митного контролю доцільно поділити на три групи [4].

За допомогою показників першої групи можливо розрахувати вплив ефективності процедур митного контролю на макроекономічні показники держави. До цієї групи увійшли такі показники:

– відсоток митних платежів у загальній сумі доходів державного бюджету (табл. 1);

– кількість донарахованих платежів до державного бюджету (табл. 3);

– номінальний рівень митного навантаження на економіку (табл. 2);

– виконання плану надходжень митних платежів до бюджету;

– рівень використання електронних систем і технологій, які дають змогу скоротити час проходження товарів через митницю;

– рівень корумпованості;

Таблиця 1

Частка митних платежів у державному бюджеті України (сальдо), млрд. грн.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ДБУ	209,7004	240,615	314,6169	346,54	339,2269	357,842	531,551	612,103	651,6
Митні платежі	82,822	85,666	114,543	123,291	117,260	120,3	202,3	235,3	303,8
Частка Митних платежів у ДБУ	39,49%	35,6%	36,4%	35,57%	34,56%	37,91%	37,83%	38,16%	46,62%

Джерело: складено на основі [5–7]

Таблиця 2

Митне навантаження на економіку

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Номінальний ВВП	913,34	1082,56	1316,6	1408,88	1454,93	1566,72	1979,45	2383,18	2982,92
Митні платежі, млрд. грн	82,82	85,666	114,54	123,29	117,26	120,3	202,3	235,3	303,8
Навантаження, %	9,06	7,91	8,69	8,75	8,05	8,64	10,21	9,87	10,18

Джерело: складено на основі [5–8]

Таблиця 3

Динаміка донарахувань за результатами контрольно-перевірочної роботи митницями ДФС України у 2012–2017 рр. (млн. грн.)

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього Митних платежів	123291	117260	120 300	202 300	235 200	303 800
Всього донарахувань	5473,4	5076,2	4385,0	6130,2	5303,15	4663,2
Надходження від коригування митної вартості	5304,0	4737,0	4074,0	5830,0	4984,65	4219,0
Надходження від контролю класифікації товарів	127,0	271,1	241,1	219,2	229,3	267,7
Надходження від перевірки походження товару	42,3	68,1	69,9	81,0	89,2	176,5
Питома вага донарахованих платежів,%	4,4	4,2	3,2	3,0	2,2	1,5

Джерело: складено на основі [5–7]

Таблиця 4

Стан протидії митним правопорушенням

	2012	2013	2014	2015	2016
Порушено справ на суму (млн. грн.)	1995,39	796,15	704,22	1814,22	2093,14
Кількість порушених справ про ПМП	23386	23299	15108	17808	23235

Джерело: складено за [9]

– кількість зафіксованих випадків контрабанди та порушення митних правил (табл. 4).

За допомогою показників другої групи можливо здійснити оцінку ефективності процедур митного контролю на мікрорівні. До цієї групи відносимо такі показники:

- оцінка процедур митного оформлення однієї поставки (час проходження митних формальностей; відсоток товарів, відібраних для фізичного огляду; відсоток товарів, класифікаційний код яких було змінено);
- середня кількість документів для митного оформлення однієї поставки;
- кількість та тривалість планових, позапланових перевірок та зустрічних звірок;
- середня кількість днів, витрачених на комплекс митних процедур для однієї поставки;
- кількість відправлень товарів до митниць призначення у розрізі видів транспорту та напрямів переміщення;
- кількість суб'єктів ЗЕД, які зазнали перевірки після митного оформлення.

Третя група показників оцінює рівень професійності посадових осіб митних органів, що здійснюють митний контроль, а саме:

- обсяг імпортованих товарів у розрахунку на одну посадову особу митних органів;
- середній обсяг імпорту в кількісному вираженні в розрахунку на одну посадову особу митних органів;
- середня кількість декларацій, оформлених однією посадовою особою за рік;
- обсяги оформлених вантажів оформлених однією посадовою особою за зміну (місяць, рік);
- середньоденне перерахування митних платежів митним органом.

За допомогою цих груп показників можливо здійснити комплексну оцінку ефективності процедур митного контролю як на мікро-, так і на макрорівні [4].

Розглянемо більш детально першу групу показників, які показують вплив ефективності процедур митного контролю на макроекономічні показники держави.

Як свідчать дані табл. 1, частка митних платежів у доходах державного бюджету України в період із 2009 по 2016 р. становила близько 40%, а в 2017 р. –

46,62%. У цьому контексті важливо зазначити, що у світі сформувалася тенденція, коли митні платежі становлять 1/3 частину державного бюджету, а податкові платежі – 2/3 його частини. В Україні митні платежі формують майже половину державного бюджету України (ДБУ).

Формула для обрахування митного навантаження виглядає як відношення митних платежів, зібраних до ДБУ, та номінального ВВП. Табл. 2 ілюструє коливання рівня митного навантаження від 8% до 10%, тобто відносно незначне.

Наступний показник, за допомогою якого оцінюється результативність митного контролю митниць Державної фіскальної служби України, – кількість донарахованих платежів до державного бюджету (табл. 3).

Важливим етапом процесу адміністрування митних платежів є правильне визначення митної вартості. Цей показник слугує базою обчислення митних платежів (мито, податок на додану вартість) на момент переміщення товарів через митний кордон України. Недооцінка митної вартості призводить до ухилення від сплати податків суб'єктами ЗЕД.

Поряд із заниженням митної вартості товарів та інших предметів в Україні на стан надходжень від митних платежів впливають правильність визначення країни походження та ідентифікація коду під час переміщення товарів і інших предметів через митний кордон. Недостовірна класифікація або підробка сертифікатів про країну походження товарів, що становлять основні чинники заниження розміру ввізного мита, призводить до зменшення нарахування податку на додану вартість.

Згідно з табл. 3, питома вага донарахувань із кожним роком зменшується. Так, у 2012 р. питома вага донарахувань становила 4,4%, а в 2017 р. – всього 1,5%. Така різниця сформувалася за рахунок збільшення митних платежів у бюджеті, тоді як сума донарахувань у середньому не змінювалася.

За видами порушень найбільшу питому вагу займають надходження від корегування митної вартості (близько 90%).

Основним завданням митниць, яке знаходиться на постійному контролі керівництва Державної

фіскальної служби України, є безумовне виконання бюджетних завдань та збільшення надходжень митних платежів до Державного бюджету України. Оскільки постійно відбуваються правопорушення, внаслідок чого до ДБУ не надходять у повному обсязі платежі, актуалізується проблема протидії таким правопорушенням. У цьому зв'язку функція контролю, виражена через забезпечення митних інтересів і безпеки, є для митних органів пріоритетною, а одним з основних показників ефективності роботи митних органів є стан протидії митним правопорушенням.

У 2014 р. зафіксовано найменшу кількість порушених справ протидії митним правопорушенням. При цьому необхідно відзначити, що кількість порушених справ у 2012 і 2016 рр. майже не відрізняється – понад 23 тис. (табл. 4), а це означає, що методи протидії правопорушенням неефективні.

Щодо використання електронних систем і технологій у митній сфері, то Рахункова палата у своєму звіті відзначає, що за результатами діяльності у 2017 р. була відсутня позитивна динаміка автоматизації та інформатизації процесів митного контролю та митного оформлення. Всі перевірені митні органи не були оснащені належними технічними засобами митного контролю, що негативно впливало не лише на якість і своєчасність надання митних послуг, а й створювало корупційні ризики та небезпеку ввезення на територію України або вивезення з України заборонених і контрабандних товарів [10].

Через виявлені аудитором випадки нежиття органами ДФС вичерпних заходів щодо контролю над правильністю визначення митної вартості та класифікації товарів, неефективного контролю над своєчасним поданням додаткових декларацій у разі оформлення імпорту товарів тимчасовими митними деклараціями, незастосування органами ДФС санкцій до порушників законодавства за тимчасового ввезення та транзиту автомобілів недонадходження до державного бюджету перевищили 640 млн. грн. [10].

Оскільки кількість правопорушень із роками не зменшується, постала необхідність у використанні сучасних форм митного контролю, зокрема митного постаудиту. Митний постаудит – це форма митного контролю, яка здійснюється митними адміністраціями після випуску товарів у вільний обіг на ринок для перевірки точності даних, зазначених у декларації, шляхом співставлення даних у документах суб'єкта ЗЕД, поданих під час перетину митного контролю, з бухгалтерськими документами та рахунками.

Використання митного постаудиту надає переваги для суб'єктів ЗЕД, адже суттєво зменшує затримки під час перетину кордону, дає змогу спростити експортно-імпорту діяльність у процесі взаємодії з митними органами. Також використання митного постаудиту дає змогу виявити правопорушників, адже документальна перевірка стає реальною перешкодою для «тіньового бізнесу» [11].

Всесвітня митна організація пропонує визначення процесу постмитного аудиту як структурованого вивчення відповідних комерційних бізнес-систем,

контрактів, фінансових і нефінансових звітів, фізичних запасів товару й інших активів, як засіб вимірювання і поліпшення норм відповідності технічним стандартам [9].

Сьогодні постмитний аудит є одним із найефективніших методів митного контролю.

Висновки. Митний контроль є складником управлінської діяльності держави та одним із ключових інструментів митних органів України. Проте на практиці реалізація його функцій стикається зі значною кількістю проблем. Збільшення масштабів міжнародної торгівлі за останні декілька років виявило проблему недостачі технологічних та фізичних потужностей митних органів для оперативного й ефективного здійснення відповідних митних процедур, серед яких значне місце посідає митний контроль. При цьому спостерігається посилення вимог міжнародних організацій до забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки України та зниження національних торговельних бар'єрів. Відбувається поглиблення інтеграції міжнародних вимог у національну практику митного регулювання України.

За результатами аналізу ефективності митного контролю виявлено, що митне навантаження на економіку відносно незначне (у середньому 10%), при цьому митні платежі становлять близько половини ДБУ, що вказує на переорієнтацію фіскальної функції на митну сферу та зрівняння фіскальної спрямованості митних платежів із податками, оскільки стандартно встановлено, що митні платежі становлять 1/3 ДБУ, а податки – 2/3. Із поглибленням міжнародних відносин загальносвітові тенденції змінюються. При цьому, незважаючи на різке зростання частки митних платежів у дохідній частині бюджету, відзначається й постійне порушення законодавства, пов'язане з визначенням митної вартості, встановленням походження товару та їх правильною класифікацією. У цілому питома вага донарахувань у ДБУ поступово зменшується, однак це відбувається не за рахунок зменшення донарахувань, а завдяки загальному збільшенню митних платежів до бюджету.

Враховуючи окреслену ситуацію, найбільшу увагу необхідно приділити таким проблемним моментам, вирішення яких вплине на наповнення бюджету:

- достовірності декларування товарів та їх правильній класифікації;
- правильності визначення митної вартості;
- правильності визначення країни походження товарів;
- посиленому контролю над наданням пільг та їх цільовим використанням;
- посиленому контролю над оформленням товарів, на які встановлено нульову ставку ввізного мита.

Головною особливістю сучасного митного контролю є система аналізу та управління ризиковими ситуаціями, тобто здійснення ризик-менеджменту на основі аналізу діяльності компаній-імпортерів. Це оптимізує діяльність митних органів та зосередить увагу на потенційних порушників митних правил, зменшивши тиск на компанії, що дотримуються митних правил.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України № 4496-VI від 13.03.2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n316>.
2. Корнієнко. Є. Контрольно-перевірочна діяльність митних органів: проблемні питання. Митниця. 2008. № 7. С. 14–15.
3. Для недопущення черг на кордоні прикордонники України активно взаємодіють з колегами суміжних країн. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=249984197&cat_id=250388982.
4. Архірейська Н.В Показники оцінки ефективності процедур митного контролю URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=75922>.
5. Звіт про виконання плану роботи ДФСУ на 2015 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf>.
6. Звіт про виконання плану роботи ДФС України за 2016 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/199244.pdf>.
7. Звіт про виконання плану роботи ДФСУ на 2017 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/223549.PDF>.
8. Мінфін. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2017>.
9. Комаров О.В. Правоохоронна функція митниці та механізми протидії митним правопорушенням. URL: <http://ndi-fp.nusta.edu.ua/thesis/583/>.
10. Звіт Рахункової палати за 2017 рік. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main.
11. Використання досвіду ЄС в побудові системи законодавчого та методичного забезпечення митного постаудиту в Україні / О.М. Вакульчик, Т.С. Єдинак, О.О. Книшек. Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». 2013. № 2(50). С. 11–23.